

ՎԻՇՆՆԱԿԱՆ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

ԵՒ

ԳԵՐ. ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔԵՊ. ԱԲԲԱՅՕՐ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Հանատոր տարի մը՝ 1911ը Միաբանութեան տարեգրութեանց մէջ, նշանատոր իւր կատարած երկու յոբելեաններով եւ կատարելիք 25ամեայ գրական յոբելեանովը:

Միաբանութեան մէջ տարիներէ ի վեր անձկանօք կը սպասուէր մեր Հաստատութեան հարիւրամեակին, զոր որոշած էինք տօնել ի յիշատակ այն մեր նախնեաց, որ գուրգուրանօք պահպանած էին տեղէ տեղ փոխադրուած փափուկ տնկի մը կեանքը, զգուշանալով անոր թարշամհելուն.

խնամած էին այս տունը, որ առաջին անգամ 1774ին անցած էր աստորիական հողին վրայ: Ըստ ինքեան 137 տարեան շրջանի մը յիշատակն է, քանի որ 1874 թուորած անցած էր այս տունէն իւր հարիւրամեայ կեանքը. քայք քանի որ պարագաներու քերամքն եւ Մայր-վանքի շինութեան — վիշտերը ծանրացուցած էին 1874ին նոյն ատենուան Միաբաններու մոքերը, որոշուած էր փոխադրել այս յիշատակը՝ մեր Վիեննա փոխադրուելուն հարիւրամեայ ընթացքին թուրման:

Բնական է, աշխարհահանդէս տօնախմբութիւններով ինչպէս սովորութիւն է, մեծամեծ քարեգործական հիմնարկութիւններով, չէր կրնար տօնուիլ այս յոբելեանն, որ յոբելեանն էր Կրօնական ու գրական Հաստատութեան մը, որ կը զարմանայ թէ ինչպէս նախախնամութեան տեսչութեամբն հաւած է՝ նկատելով իւր համեստ ադրիւնները, հարիւրամեայ կեանք մը նետելու իւր ետեւը . . . :

Եթէ այսօր կատարուած իրողութիւն մըն է՝ Յոբելեան հանդէսներու աւարտումը, մեր սրտերու համար չէ այնպէս. արտաքին հանդիսութեանց մէջ, կայծ մի ծածկուած էր, որ քոցակիզեց մեր սրտերը՝ վերստին նոր դար մը սկսելու մեր Միաբանութեան կեանքին մէջ: Երկրորդ հարիւրամեակին պիտի չկարենանք մասնակցիլ — այս է քնական անքոնաբարելի օրէնքը — այն հանդէսներուն, որ անտարակոյս մեր յաջորդ սերունդը պիտի տօնախմբէ՝ իւր Միաբանութեան երկդարեան յոբելեանին առթիւ, քայք պահով ենք, որ նոյն ատեն ալ մեզմէ աւելի, պիտի յարգուի յիշատակն այն մեծապատուակ ռահպիրաններու, որոնք գաղափարն ունեցան հաստատուն յիմարու վրայ կառուցանելու այս միաբանական հաստատութիւնը, սկսեալ երանելի Միխիթարէն մինչեւ իւր յետին որդին:

Դիւրին է ուրեմն գուշակել թէ այս Յոբելեանն ուրիշ քան չէր, քայք եթէ դատար շնորհակալութիւն մը արդի Վիեննականներուն՝ իրենց երջանկայիշատակ

նախնեացոյ. անոնց, որոնք իրենց պանդխտութեան գաւազանն տնկեցին արգաւան-դահող երկրի մը մէջ՝ իրենց երկնավտար հաւատքով, ջրեցին ու ոռոգեցին իրենց անբաւական յոռաւով, եւ սաղարթալից ուռնացուցին իրենց — սիրովը, գործունէութեամբ: Եթէ այսօր ինչպէս նամակներով ու հեռագիրներով ապացուցուեցաւ, ազգն համբէն յարգեց ու միծարեց Միքաէլի շնորհաւորելով զինքը, յայտնի է թէ այս զգալի ու տեսանելի արտայայտութեանց մէջ, կային անզգալի ու անտեսանելի հաւատարմութիւնը ուղղուած մեր երջանկայիշատակ նախնեաց, որոնց շնորհիւ առիթ ունեցաւ համբէն ազգը՝ ձեռքը լանջքին յենելով պարծելու թէ “ունի միծ հաստատութիւն մըն ալ Աւստրիական Ռուսալիան մէջ . . .”: Եթէ մեր համակիրներն այս գաղտնի վկայութիւնը կու տան մեր հիմարկու նախնեաց՝ իբր ցոյց երախտագիտական, շատ դիրքին է կռահելը մեր զգածումներն ի տես այն վաստակներու, զոր բրտնաջան նախնիք մեր կրեցին, մեզի ապահովելու համար կեանք մը կրօնական, կեանք մը գրական, կեանք մը ազգային քարոյց ու ծխոյց: Այս կեանքն առինք մենք մեր նախորդներէն, ուրեմն իրենց պարտական ենք՝ ինչ որ ենք իստաքարսր եւ առանձնաքար:

Ահաւասիկ մեր արդի Վիեննական Միլիթարեանցս, ամենամեծ արդիւնքը զոր ունեցանք այս Յորելեան հանդէսներու մէջ, եթէ կրցանք արժանաւոր յարգանքը վերլնծայել մեր անմահ նախնեաց: Գոնէ այս Լը գլխաւոր կէտը, որ կը նշմարուէր բոլոր ներկայ անդամներու երեսներուն վրայ, իբր յայտարար իրենց սրտերու յուզմանց:

Պիտի խնդրիւք մեր հեռաւոր ու մերձաւոր, հայազգի թէ օտարազգի իսլաւ-կողմներէն, որոնք անօրինակ համերաշխութեամբ մը ամօնեցին մեզի հետ մեր յիշատակալից Յորելեաններն, հաճին ընդունիլ մեր եւ մեր նախնեաց շնորհակալքը:

Ստոյգ է թէ մեծամեծ արդիւնքներով ակադէմիկ դարաւոր կեանք մը չէ, որ կը ներկայացնենք մեր համակիրներուն, քայց յուսանք որ անցեալ դարաւոր շրջանով, անցած է նաեւ մեր ստիպիչ աստանդական կեանքը, եւ խարսխած այլեւս ապահով ոտնկոյիներու վրայ, կը սկսինք երկրորդ դարաւոր կեանք մը, որ՝ եթէ նշանները չեն պատրեր զմեզ, կը խոստանայ նշանաւորագոյն ըլլալ թէ վանական եւ թէ գրական գործունէութեան տեսակէտով:

Քայց այս չէ մեր յօդուածին նպատակը. հեռաւորներու հետաքրքրութեան յազուրդ պէտք ենք տալ կարգաւ նկարագրելով յորելեան հանդէսներու կատարումը:

Շաքաթներ յառաջ պատրաստուած էր եկեղեցական հանդիսութեանց կարգացոյց մը, որ պիտի գործադրուէր կէտ առ կէտ: Թերեւս այս կարգացոյցակն հաւանքի նշանակութիւն ունենայ հեռաւորներու համար, քայց մերձաւորներու, մանաւանդ Մայրաքաղաքիս քնակչաց համար, ունեցաւ նշանակութիւն մը, ըստ որում՝ ինչպէս մեր նախնեաց, նոյնպէս մեզի հետ յարաբերութեան մէջ գտնուող գլխմանական ժողովուրդեան ջանացինք մեր շնորհակալութիւնն հատուցանել: Նոյն քան մը՝ ըսած պիտի ըլլանք արդեօք, երբ հաստատենք թէ Վիեննական Միլիթարեանց հաստատութեան յարատեւ հանգամանք տուողն՝ յետ Նախախնամութեան, Մայրաքաղաքիս քարեսիրտ ժողովուրդն եղած է: Ինչպէս նախկին քաղաքապետ անմիտաւային Դր. Lueger կ'ըսէր առթիւ մը՝ “այս ժողովուրդեան հետ միացած ամած (verwachsen) են Միլիթարեանք,, նոյնպէս տարիներու շրջանին մէջ քարեսիրտ ժողովուրդն երբեք զլացած չէ մեզի իւր ազգու՝ քարոյական ու նիւթական օգնութիւնը:

Այս էր պատճառը որ ուղեցինք մեր հիւրերեկայիններուն ալ խառնուցանել մեր շնորհակալութեան պարտքը: —

Նախընթաց իրիկունն՝ Սեպտ. 7ին կատարուեցաւ Ս. Կուսին ծննդեան նախատօնակը խուռն բազմութեան առջեւ: Իսկ ժամը 8¹/₂ին միաբանութեան սրահներէն միայն մէջ սկսան շնորհալուծութիւնները՝ Մխիթարեան Միաբանութեանն Յօրակար Առաջնորդին, շնորհաւորական ճառագոսութեամբ մը, զոր արտասանեց Միաբանութեանս Ընդհ. Բարտուղարն Գեղյ. Հ. Գաբրիէլ Ժ. Վ. Մէնէլիշեան:

Հետեւեալն էր շնորհաւորական ուղերձին իմաստը:

Բոլորեաւ մեր Գեղ. Աբաթօր շուրջն այս վարկենիս մեր քարեկամաց հետ, կը կատարենք յիշատակը՝ վստապանք Մարաքաղաքին մէջ. 100 տարի յառաջ մեր հաստատուելուն: Կը յիշենք ուրեմն մեր Հաստատման խանձարուրքը, կը մտաբերենք մեր որոնքը, մեր պատանեկութիւնը, մեր առողջ հասակը. բայց չենք ուզեր նշանաբն մեր ծննդութիւնը, որովհետեւ պիտի չենք անայ երբեք Մխիթարայ յարկը: Կը յիշենք ուրեմն այս պահուսնն ետեւը, որ վառած է սրտեցն այն քաջաբններուն, որոնք հաւատեալով քախտէն՝ նախախնամութեան թղլտուութեամբ, քաղաքներու եւ գիւղերու սահմանները կը ցրուին աստուղղական՝ քնակութեան տեղ մը, ոտից կուտան մը հայթայթելու համար իրենց ապագայ սերնդեան՝ Մեզի: Կը տեսնենք երախտագիտական զգամամբ մեծ արտաստական ցոծութեամբ այն ներդրութիւնը, տառապանքալ, զոհմանք, հոգեբու յիշատակը, մեր Հաստատութիւններուն, որոնց առիծի սիրտը, անվեհեր միտքը, քաջալերել լեզուն 100ամեայ կենաց մը պարգեւած են մեզի: Կ'օրհնենք ամանց յիշատակը՝ կը քաջալերուինք ամանց օրինակաւոր. կը ուրապանդուինք ամանց հոգաւորայ խնամածութեամբ:

1. Օրհնեալ քաջ յիշատակ մեր նախնաց, որոնք ոգի ի ճոխ աշխատեցան ու տքնեցան Մխիթարայ այս երկրորդ Յարկը շինելու եւ մշտապայծառ պահելու: Ձեն մեծնիր ունեց, այլ կ'ապրին եւ պիտի ապրին մեզի հետ՝ քանի որ կենդանի կը մնայ այս Յարկը:

2. Բայց ճշշւէն կ'ապրին եւ պիտի ապրին, եթէ չքաջալերուինք իրենց պայծառ օրհնակաւ: Կը փշուրէր անոնց վիճակներ տաստատմութեան ժայռերուն վրայ՝ ճախողանաց սպառնալից ալիքներու ծածկերը: Իրենց շահերուն պայծառափայլ լոյսը չէր նուազեր. չէր սպառեր, նոյն իսկ արտաքին ու ներքին զոտարութեանց ու սաղորմանց հանդէպ: Մխիթար մը կը լուսատուէր զիրենց. կը արտասանուէին անոնք՝ Մխիթարայ թոռներն ու թոռնիկները նոյն շահապայծառ պայծառութեամբ պայծառացնելու: Անի գաղտնիքը, թէ ինչով ապրեցաւ այս երկրորդ Յարկը՝ իրեն ի վերին Տեսչութիւնէն սահմանուած կենացը: Կ'օրհնական ամրապնդել անյողզողութեամբ, վանական բարեկարգական կենցաղավարութեամբ, նուիրական ու արտաքին խոր գիտութեամբ, ազգային բարուց, ծիսից, լեզուի, զգածման կըթութեամբ ու մշտավառ սիրով ամրապնդուած ապրել, ահա օրինակը, որ լուսաւորչող կը զօժ մեր առջեւ այն ուղին, որուն վրայէն քալեցին մեր նախնիք, մեր հայրենիք. որուն վրայէն կը քալենք մենք: Այսու կը քաջալերուինք՝ անոնց պէս վստապանելու անխնայ ի պայծառութիւն Մխիթարայ այս երկրորդ Յարկին:

3. Բայց մեր նախնիք ունին երրորդ յուշաբար յիշատակ մըն ալ թողած մեզի: Հոգաւոր խնամածութեամբ մը սրտապնդել ուզած են զմեզ՝ իրենց կարելի շանքերը ղնելով իրենց ապագայ սերնդեան՝ մեզի, ի վայել:

Հոգացած են զմեզ Դարդարայեան, շանացած են հոգալ եւ մոխրայեան, որչափ թէ կը քալէր իրենց զօրութիւնը: Ի՞նչ էր այն գաղտնի ծնունդ, որ շատ անգամ վտանգներու ի տես կը կարակոտէր զմեզ գլուխէն եւ ի սպառ ինչպէն պահպանելու համար: Ձէր միթէ այն Դարդարայեան ոչոք, զոր փոխանցել ուզած են մեզի մեր նախնիք, այն բարոյական ոյժը, որ սիրել տուաւ մեզի մեր այս Յարկը. սիրել տուաւ մեզի՝ մեր առջեւ գոհուած զօրծնելութիւնը, սիրել տուաւ մեզի մեր կոչման եւ ուխտերու համեմատ մեր հաւատքը, մեր կրօնքը, մեր ազգը, մեր լեզուն ու մեր ծէրը պահպանելու: Գիտենք որ Աստուծո ու Եկեղեցին ալ այս կը պահանջեն մեզմէ. եւ ընդհանրապէս այս մեր նշանաբանին հաւատարմով մնալ խրատած են զմեզ մեր նախնիք, եւ զիտենք ալ պարագանք — ընդհանրական ու աւանմանական — որ այս բարոյական ուժով ամրապնդուած ու զօհաւորուած՝ կուրծք տուած են մեր Մխիթարք՝ թիկնամտութեան եւ ոչ ուղիղ սկզբունքներով մնած կեղծ քաղաքավարութեան մը վտանգներուն: Այս բարոյական ոյժը շանաչողներ կ'իպանեն եւ կ'ապանեն՝ իսկ մնացողներ գիտակցութեամբ կը գաղտնան, երբ յեղակարծ գայթոմներու եւ սայթաքման վտանգին մէջ շնտախել կը տեսնեն Մխիթարայ ծշարիտ որդւոցը:

Բայց ինչո՞ւ եպեթուին եւ ինչո՞ւ զարմանալի համարուին այն գիտութիւններ, որ ուխտած են իրենց խղճին առջեւ հաւատարմով մնալ իրենց դօշտին: Մահաւանդ թէ եպեթմանց ու զարմանաց արժանի չեն անոնք, որ «մաքակալ ձեռքերին կը թօթափեն» դժգոհու համար իրենց խոստման ու կոչման: Ահա մեր երջանակալիշատակ

Նախնեաց բարոյական ոյժը, որ յերեսան կու գայ մեզմէ իւրաքանչիւրին վրայ, եթէ զիտոնք «սալ զկայսերն» կայսեր, եւ զԱստուծոյն՝ Աստուծոյն»։ Ահա այս բարոյական ոյժն է մեր Նախնեաց, որ ուղիւ ճամբուն վնայ կը կտառարարէ մեր ազգայնական զգածութիւնը։ Անոնց սորվցնուցած են մեզի շուրջաւ ո՛չ կրօն եւ ո՛չ ազգասիրութիւն յայլոյ։ Հարկեր տարի հաւատարիմ մնացնիք այս բարոյական ուժին, եւ հարկաւոր տարիներ ալ այս պիտի ըլլայ մեր նշանաբանը։ հաւատարիմ մնալ մեր խղճին, հաւատարիմ մնալ մեր ազգին։

Գիտեմ որ այս պահուս մեծն ու պտօտին այս կը յառաջադէլ իւր անմահ Նախնեաց յիշատակն յարգած ատեն։ Գիտեմ որ այս բարոյական ոյժը կ'ընկերակցանայ մեզ իւր յաշորդներն ո՛ր միայն Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ, այլ նաեւ մեր հայ ազգին ալ մէջը եւ միշտ հաւատարիմ չեալու սքողով, մտքով, լեզուով, նպատաւ-մատոյց ըլլալու ի զարգացումն հայ զարթութեան, հայ բանասիրութեան, հայ պատմութեան։ Հաւատարմը, որ եթէ ոչ այսօր հայ ազգին մէջ ունիք անուն մը իբր հայ բանասիրութեան, կը պարտիք զայս մեր երանելի Նախնիք-ներու, որոնք զոնէ մեծամասնութեամբ, Լաւ մըրճած էին մեր դիրքը՝ ազգին ընդարձակ շրջանակին մէջ մեզի ալ սեպհակամուտ փորձիկ անունին նկատմամբ։ Այսօր շունչնք ծանրաբառ ու իրաւունքոր հայ հակառակորդներ, վասն զի ծանրաբառն ու իրաւունքորը զիտէ կշռել մեր կողմը, մեր վաստակը։ Ահա ուրեմն այս բարոյական ուժով պիտի սրտապնդուինք եւ պիտի սրտապնդենք մեր յաշորդ սերունդներն ալ։

Բայց ինչպէս շնորհադատի մեր հոյակապ Նախնեաց մեզի համար պարտաւորութեան միջոցով ուժին ի տես։ Այս հրաշալիքաւ Մայրաքաղաքին մէջ գտնէի իբր անոք, անօգնական մութքերնք ինկանք, բայց հայր մուրաւ չ'ուզեր, ուր գործել կրնայ։ Ահա այս ազգային առաքինութեամբ վառուած՝ անխնշ ու անստացուած եկեղեցիք. իսկոյն ձեռն ի գործ կը նշտուն ապահովելու մեր քրտինքով մեր պարկէնք, մեր քնակարգանք։ Շուտով կը յայտնեն իրենց շնորհակալութիւնը մեզ հիւրընկալող քաղաքներու. վասն զի արդէն դռած են այս տառաւոր վրայ իրենք – քոյրք, եւ հիմուն Մայր վանքը։ Ո՛հ, կարելի ըլլաւ փոխադրուիլ հարկեր տարի յառաջ այն առաւելիս գիշերառան, զոր անցուցին մեր շանտկատակ Նախնիք իրենց սեպհական յարկին տակ, այն ատեն պիտի կարենայինք ըմբռնել իրենց ներքին գահուսակ յուզմունքը։ Կը հաւատամք, որ ոչ շատ տարբեր եղած պիտի ըլլայ անոց հոգեզմայլ սրտատրոփ զգածմունքը՝ այն երանալից զգածմունքը, որ այս պահուս կը վարէ մեր սիրտը։ Թարեւածառնակ պատասխարեցնաք, բայց հայ պէտք էր. եւ անա սկսան ճնշել մամուլ անիւները, որ հայ պիտի հայթայթէին մեզի, ոչ հայ նիւթական միայն, այլ եւ ստուղ մտաւորական։

Հաստատեցին մամուլները՝ իբր յայտարար մեր գրաւորական գործունէութեան, որ ոչ սակաւ օգնեց մեր նիւթական անվտանգութեան ստուերները փայտաւելու։ — —

Հայր իմ Պատուական, եղբարք իմ սիրական, այս պատերուն մէջ այն ատեն միայն սկսաւ ներքին համալիմար պապահովութիւն մը ներշնչուիլ մեր երանաշնորհ Նախնեաց սրտին ու մտքին՝ թէ իրենց հաստատած վիճանական Միաբանութիւնը պիտի շարունակէր ապրիլ երանելուն Միջինարայ գծած կնանքը, երբ կըցան այս իտմայն աստաղականներն ըստ իրենց իրենց թէ՛ «Ահա այն Բարիք, որ պիտի շարունակուի փառաբանուի Աստուածութիւնը, անա այն յարկը ուր կ'աթուղիկէ Եկեղեցւոյ զաւակներուն մէջ հաստատեց պիտի գործէ անդու եւ անդադար, անա այն Բարիք ուր հայուծեան փորձիկ մէջ մասը պիտի գնաւուի զարկան ամէն զէնքերով, պիտի պատրաստուի յայլոյ՜ ձեռնը, քարգոյնութեամբ ու մանկեց զատկաբանութեամբ զարդելու, անա վերջապէս այն Բարիք որ Փորձիկ Հայաստան մը պիտի ձեռնարէ այս մեծածառնակ Տէրութեան շքեղ Մայրաքաղաքին մէջ, պարծանք ըլլալու համբըն Հայութեան խելահաս անհատներուն»։

Օրհնանք եւ երից օրհնաւ Հեր անվախ յիշատակը. ո՛վ անմոռաց Բարեկեաններ, ո՛վ մեր սրտերու խորքերը իբրաքանդակ դրոշմուած Ազգայնաբն։ Կը հորժուք հիմայ ի վերտուն մեզի հետ տունելով մեր Հարկաւոր-մեակը. տեսնելով Հեր երախտապարտ յաշորդներն, որ կը զուրգուան Հեր քրտանք ու վաստակը արդիւնք-ներով ակաղծուն յիշատակաւ։ Միացուցէք Հեր մաղթանքները մեր սրտաշուղի իղճերու, հատուցանելու շնորհակալեաց մեր պարտքը Երկնաւոր Հովուին, որ բերաւ իւր փորձիկ մէջ հօտն արածելու այս սուրբ վայրերու ա-թուրեանքը վրայ։ Դանձեց Հեր ժայնքը մեր շնորհակալութեան արտայայտութեանը՝ հատուցանելու պարծանքը Բանաստեղծական եւ Հոռմայ Մ. Գահուն՝ մեզի ըրած պաշտպանութեան փոխարէնը։ Դասակից եղէք Հեր յաշորդներուն՝ մեր սրտապին երախտագիտութեան ծօնը դնելու յոռա Գահուից Հարբուրգեան յաղթական շարահանդերու, որոնք մեծաբար առատաժնեութեամբ, աշունաւորով հովանաւորութեամբ կ'ալ կը մնայ եւ պիտի մնայ Հեր հաստատած Միաբանութեան հաստատութիւնն Ոստանիւ մէջ։

Թող գան Հեր եթերայած հոգիները քաշալներելու եւ զօրացներելու մեր ժայնքը, այս հանդիսական վայր-կերին շնորհաստոյց ըլլալու Աստուծական Պետութեան Կառավարներուն եւ ի մասնաւորի վիճնական ազ-նուստիք, օտարներով, հիւրընկալ ժողովուրդեան, որ հարկիւ տարիներ ի վեր վայրկեան եւ իսկ շղաղբեցաւ իւր հաւատական հայ օտարականները հովանաւորել, պաշտպանել, խնամել ու տածել։

Բերկապատար հրժուածք խնդակից եղէք՝ հիմայ Հերի զասակից Պօգածաններու, Ըստկարաններու, Ելաշնաններու եւ անոց հետ մտնեցէ անմատոյց Գահին եւ Անր եւ մեր Հօգ Մօքը՝ Մեր Պաշտպանին ուրիշը, ինչորիւ համար առատ օրհնութիւններ մեր Հօք, մեր ազնիւ Առաջնորդին, որուն քահանայութեան Յիսմամեակը միացուցինք՝ շատ նշանակալից կարգադրութեամբ, Միաբանութեան 100ամեայ տօնին հետ։

Թող Ձեր ոգին սաւառնի Առաջնորդին ու իւր Հօտին գլխուն վերեւը, ուղղելու մեր ոտից ընթացող Ձեր Նախա-
քոյց շուտին մէջ:

Հերմաշերով՝ պաղատանօք խնդրեցէ՛ք հաստատութիւն եւ անվանելի ամբողջին այս Միաթարեան Միա-
բանութեան համար: Սրնեցե՛ք զմեզ ալ Ձեր թոռներն ու մեր զաւակները: Այո, այո, ո՛չ թէ հարկւրամեայ յո-
րելեան մը միայն, այլ բոլորուոր հարկւրամեակներ կատարելու համար միջնորդեցէ՛ք Բարձրելոյն քով: Մենք
իրարու զիրկնդիտան ուսահամբուրելու կը խոստանանք միշտ պայծառ պահել այս Միաբանութիւնը, հեռացուցէ՛ք
այս Եարկիս շրջանակէն ընդդիմամարտ զօրութեան զաղտնամոռլ նետերը, փշոցեցէ՛ք մեր ծածուկ թշամեաց ամէն
հարկներն ու ծուղակները: Թո՛ղ մեզով եւ մեր յաջորդներէն իւրաքանչիւրը պարծանք ըլլայ Ձեր Առաջնորդին՝
Անվահ Սնըաստացւոյն: Այս հանդիսական վայրկենիս՝ յորում՝ ըռլոր մերձաւոր ու հեռաւոր եղբայրք, ծանօթից ու
բարեկամաց աչքը մեր վրայ սեւեռուած, խնդակից քերկրութեամբ ծայնակից կ'ըլլան մեզի, ինչդոնք ի միասին
Բարձրելոյն Գթութենէն հաստատութիւն մշտնջենաւոր Միաթարեան Միաբանութեան, ոյժ եւ աստիք մեր Եղբ-
եւար Առաջնորդին, կարողութիւն եւ սիրազօղ, միասիրտ համաշունչ զործակցութիւն համարեն եղբայրք ի պայ-
ծաւութիւն Վիեննական Եարկիս եւ քովանդակ մեր Վանատանց:

Որ երկինք նստիս, Ժամանակաց ճէ՛ր.

Դու որ տարիներէն ես հաստատե՛ր.

Ենորենցիր մեզի Կեանք մը դարաւոր.

Եթե՛ղ յոստանիս Եարկ մը փառաւոր:

Ա՛ռ շնորհակալիք մեր սրտաբորբորք.

Հեռացուր Եարկէս ընդ միշտ վիշտ, մորմար:

Պայծառացի, ճէ՛ր, Մեր Հարց օթե՛վան.

Հան զմեզ Լեբին Միրոյ՝ յարտուան:

Բոլորին թող շուրջ Որդիք իրենց Հօր՝

Օրհնութիւն, շնորհքք առնելու պատր:

Օրհնէ՛ մեր քրտինք, օրհնէ՛ մեր վատակ

Թիթան թող ըլլայ այս մեզի՝ ազգակ՝

Գործելու յայգու՝ Տեառքն անվատակ

Ի պարծանս մեր Հայ Ազգին բովանդակ:

Ճառախօսին ազգու շնչտերէն զգածեալ՝ — որուն յաջորդութեամբ էր Կ.Պոլսոյ
վանատան պատուիրակին՝ Վ. Հ. Կիրեղ Խոշառեանի գեղեցիկ հակիրճ խօսքը —
Վանացի Եղբեւար Առաջնորդին վերյուշումներն ու քաջակերիչ խօսքերը քուռն
ծափահարութեանց առիթ տուին: Օրհնեց Եղբեւարը մեր նախնեաց յիշատակն,
անոնց նման փոյթեռանդն զործունէութիւն մը առաջարկելով յաջորդաց իւր ար-
դիւնք այս Եղբեւաններու . . . : Թարգման կը հանդիսանանք այս տողերով տա-
րածելով հեռունեք՝ Եղբեւար Առաջնորդին շնորհակալութեան խօսքերը, զոր
ուղղեց հեռաւոր եւ մերձաւոր ազգայնաց, մանաւանդ անոնց, որոնք կերպով մը մաս-
նակեցեան այս մեր հանդէսներուն:

Բուն Եղբեւանին օրը՝ ժամը 9¹/₂ին մատոյց Եղբեւարը Ս. Պատարագի զույն,
ողբացեալ Գեր. Այսրենեանի երաժշտական երգեցողութեամբը, զոր անթերի երգեց՝
Maestro Peterliniի խումբը, մասնակցութեամբ Opérachi անդամից:

Ժանօթ այս Պատարագին զովութիւն շուրջ մեր կողմանէ՝ անհամատուրիւն
պիտի համարէինք. քայց շնք կրնար Կրթութեան եւ Կրօնից նախարարին՝¹
Dr. Stürgkhի, Վիեննայի Բարձրագետին Dr. Neumayerի, Թարգմանին՝
Կայսեր. Խորհրդական Պր. Weidingerի, Dr. Hussarekh, իշխան Նիկոլայ եւ
որդի Բորիս Արդուրեան Նրկայնաբազուկի միաբան վկայութիւնները զանց ընել,
թէ “Սքանչելի երգայարդարութիւն մըն է՝ որ գեղեցիկ պէսպիսութեան մը հա-

¹ Հիմայ Նախարարապետ:

մեկ տալանտութիւնը կը թողու արեւմտեան երաժշտութեան վարժած ականջ-ներուն՝ միծաղեցիկ զեղզեղանքներովն ու սրտազրաւ մելամաղձիկ յուզումաւից շնչոտելովը,:

Յետմիջօրէին 60.000 հաւատացեալներու ներկայութեամբը կատարուեցաւ քաղ-քին պողոտաներուն վրայ սովորական թափօրը՝ Քաղաքիս նորընտիր իշխան-Արքե-պիսկոպոսապետ Dr. Nagli գործակցութեամբը: Կանխած էր այս թափօրը՝ ժամը 3ին Յիսուսեան Հ. Բոյսլ (Boissl) իւր իրապէս հրաւառ ու մազնիսացուցիչ քարոզովը:

Երկու յաջորդ օրերը նոյնպէս երաժշտական պաշտօնակատարութեամբ Պա-տարազ մատուցուեցաւ:

Հաւատացելոց խանդավառութիւնը զարմանալի էր տեսնել, կարծես իրենց մէկ ազգային տօնին յիշատակը կը կատարուէր. կարծես ստուգել կ'ուզէին այն միտքը թէ "գիտէ Վիեննայի ժողովուրդը լալ ու խնդալ Հայ ազգին մէկ փոքրիկ հա-տուածին հետ,,:

Հոռոմայ Քահանայապետէն այս առթիւ մեր եկեղեցւոյս այցելունքուն շնոր-հում Տաղանթ արտօնութիւններն ու շնորհքերն ալ աստիճան մի յորդոր կը կար-դային քարեպաշտից: Այս երեքօրեայ յանդիսութիւնները կը փակէր՝ Քաղաքիս Հոռոմայ Նուիրակը Գեր. Բաւոնա (Bavona):

Նոյն օրը յատկապէս պատրաստուած սեղան մը կը ժողվէր Միաբանութեանս համակողմանիքին 40ի շափ անձինք: Ինր բաժակաճառներ՝ Քահանայապետին, Կայսեր, Աքաբօր եւ Միաբանութեան կենաց առաջարկուած կ'ողբերէին յանդիսական-ները: Յօրեւար Գերապայծառին երկու խօսքերուն պատասխանեցին՝ Քաղաքիս Արքեպիսկոպոսապետը, Քահանայապետական նուիրակն, կրթութեան նախարարու-թեան պաշտօնատարներէն Վսեմ¹. Հուսարէք¹, Քաղաքապետն Dr. Neumayer իւր զուարթ ու կատակախառն ոճով. եւ Հունգարիայի Կրթութեան նախարարու-թեանէն՝ Դր. Կոպչա (Նայազգին) հունգարերէն: Ազգայիններէն խօսեցան Հայա-քաղաքին ժողովրդապետը Դուկաս Բարանի ազգասէր հունգարացին, որուն իրացայտ խօսքերն առաւօտուն ալ ազգայիններէն շատերը լսելու բախտն ունե-ցած էին: Նոյնպէս խօսեցաւ իշխան Բ. Արդուլեան երկայնաբազուկ, որուն ազնիւ սրտին պէս ազնուադոճմ¹ նկարագիր մը կը կրէին՝ Յօրեւար Առաջ-նորդին եւ Միաբանութեան քարօրութեան համար արտասանած ջերմ մաղ-թանքները:

Ձեռք կրնար անյիշատակ թողուլ էջմիածնի Միաբան Տիրայր վարդապետի բանիբուն խօսքերն, որ միայն շնորհակալութիւն կը հանէր ներկաներու սրտերէ: Այս յանկարծաբանի անկեղծ խօսքերը մի առ մի յիշատակելը կարծեսք աւելորդ են, քայց Կրթութեան նախարարութեան ներկայացուցիչ Վսեմ¹. Հուսարէքի զեղեցիկ խօսքերը կը ստիպուինք ըստ իմաստին յառաջ ըրել՝ հատուցանելով տեղս դար-ձեալ եւ դարձեալ մեր շնորհակալութեան պարտքը այս ջերմասիրտ ու հայ ազգին ու Միաբանութեանս համակողմ Վսեմ¹. Պարոնին:

¹ Հիմայ Կրօնից ու Կրթութեան նախարար:

Eurer Exzellenzen!

Աստուածատու Տեսարան,

Hochansehnliche Versammlung!

Մեծազգայն Հանդիսականք.

Es ist mir der überaus ehrenvolle Auftrag zuteil geworden, mich an der schönen Doppelfeier, welche die hochwürdigste Mechitharistenkongregation in diesem Triduum begehrt, zu beteiligen und in Vertretung des Ministeriums für Kultus und Unterricht am heutigen Tage hier anwesend zu sein. Mit ganz besonderer Befriedigung bin ich diesem Auftrage nachgekommen, gilt es doch dabei einerseits des sich zunehmeh über ein halbes Jahrhundert erstreckenden Wirkens des hochverehrten und bestverdienenden Herrn Erzbischofs seiner erzbischöflichen Gnaden Gregor von Goryk zu gedenken und anderseits sich alles dessen zu erinnern, was die Mechitharistenkongregation in ihrem hundertjährigen Bestande in Wien, in hingebungs-voller, stiller und doch so nachdrücklicher Weise geleistet hat. Ihr Schaffen spiegelt sich wieder in der priesterlichen Tätigkeit seiner erzbischöflichen Gnaden, der teils als Lehrer, teils als Seelsorger, immer aber als entsagender, bescheidener Ordensmann gewirkt hat, der nie nach Würden und Ehren gestrebt hat und der als er zur erzbischöflichen Würde und zu jener eines Generalabtes berufen ward, nunmehr mit gleicher Hingebung wie in allen seinen früheren Jahren in dem Amte zunächst den Kreis der Pflichten sieht, der damit auf seine Schultern gelegt worden ist. In diesem seinen Wirken ist er ganz und gar der unsere geworden, sowie die Kongregation, deren Oberhaupt er ist, wenn sie auch aus der Ferne stammt und zunächst für die Ferne wirkt, ganz und gar die unsere geworden ist und wir Oesterreicher und namentlich wir Wiener sie mit Stolz und Freude als die unsere in Anspruch nehmen dürfen. Sie ist uns eine stete Verkörperung der Aufgaben der Kirche und der Aufgaben der Monarchie im Orient. Die bunte vielgestaltige Welt des Morgenlandes hat in der Vergangenheit und bis heute in reicher Fülle an das Abendland gegeben. Materielle und geistige Güter aller Art verdanken wir ihr und erinnern uns daran gerne in dem Satze „Ex oriente lux“. Aber auch das Abendland ist bei diesem Austausche nicht nur als empfangender, sondern auch als gebender Teil tätig und gerade dies ist ein Gebiet, auf dem die hochwürdigste Mechitharistenkongregation eine hochbedeutende Rolle übernommen hat und mit unausgesetztem Erfolge durchsetzt. Ich möchte ihr beharrliches und umsichtiges Wirken in eine gewisse Parallele stellen mit dem, was Oesterreich-Ungarn bei seiner Kulturmission im Osten erzielt. Nicht um äussere Erfolge, nicht um Machterstreckung, sondern um die tiefen bleibenden Wirkungen kulturellen Schaffens, geistigen und technischen Fortschrittes auf allen Gebieten menschlicher Arbeit handelt es sich da. In diesem

Յարմար մէջ Միփիթարեան յարգելի Միաբնուծեան տօնած գնդերի կրկն անգիտութիւններու մասնակցելու եւ Գործ ու Նրփիթեան Նախարարութեան իբրեւ փոխանորդ այսօր իս ներկայ գտնուելու արտադր կարգի պատուարոր առաջնորդութիւնը լիծակցատ ինծի: Մասնաւոր գոհունակութեամբ մը յանձն առի այս առաջարկը, ըստ որում չարկ էր առթիւս անկարի մը զգել մէկ կողմանէ Նորին Գնդապաշտառութեան Գրիգոր Արքեպ. Գովրդիկեան կեանքարեան զործունէութեան վրայ, եւ միւս կողմանէ յիշել այն զործերն, զորոնք Միփիթարեան Միաբնուծութիւնը իւր Վիեննա հաստատման հարկը մայայ ջրէանք մէջ զործեց՝ ամենամոլորաբար, լոնկային եւ սակայն այնպէս կարկառուն եւ ազդու կերպով: Միաբնուծեան արդեանք հաստատումը ցուցնուցին է ըստհայական զործունէութիւնը Նորին Գրաքառութեանութեան, որ մեծի իբրեւ ուսուցիչ, մեծի իբրեւ նոգնոր Հայք քայք մշտ իբրեւ ամենուրեք, համառ վանական մը զործեց, որ իբրեւ լեզուեցաւ փառքի եւ պատիւի, եւ որ իբր արեւմտիկպատուութեան եւ ընդհանրական Արքայութեան քարոզ պատուելի կոչուեցաւ, միկնդին ամենամոլորութեամբ զոր ունէր Նախկին տարիններու մէջ, պաշտաման մէջ ամէն բանէ յառաջ տեսաւ պարտականութեանք ջրհաշակը, որ այնու կը զորուր իւր ուսերուն վրայ: Այս զործունէութեամբ բոլորեցին մերն Կաւա Նա, ինչպէս մերն եղած է իւր կառավարած Միաբնուծութիւնը, թէպէտ եկած ըլլայ այն Տեղուն եւ զործ Տեղուն համար: Եւ մերն աւստիացիքս եւ մանաւանդ վիեննացիքս հպարտութեամբ եւ ուրախութեամբ կենանք Նկատել այս Միաբնուծութիւնը իբրեւ մերը: Մեզի համար մշտնջենական մարմնացումն է այս պաշտօններուն, զորոնք ունին լեզուեցին ու հայտնութիւն Նրեկեքի մէջ: Բազմազգայն բազմամեծ Նրեկեքը ինչպէս անցեալի մէջ Նորին պէս այսօր ի առատութեամբ օժտած է եւ կ'օժտէ Նրեկաւորքը. Նիթական եւ մնաւորական ամենազգի բարեկեցիքը կը պարտիք մերն Վրեկեքի եւ ex oriente lux Նախարարութեան մէջ սիրով կը յիշենք զանոնք: Բայց Արեւմտեքն ալ այս փոխանակութեան հանդէպ պարզապէս ընդունող չէ, այլ Նաեւ իբրեւ տուող մաս զործունեայ է. եւ միշտ այս ասպարէզին մէջ է որ Միփիթարեան յարգելի Միաբնութիւնը մեծ զեր եւ տանմնած է եւ շարունակեալ յաշողութեամբ Նորին յառաջ կը մնէ: Միաբնութեան յարատեւ եւ ջրհայեանք զործունէութիւնը համեմատութեան կ'ուզեմ զնեւ այն Նպատակին հետ, որուն Լատորեա-Հունգարիան իւր բարագարկական առաքելութեանքը Նրեկեքի մէջ կը ցարկայ համար: Խորիքը արտադին յաշողութեան, իշխանութեան տաղածման վրայ է, այլ բարագարկիքը զործունէութեան մը խորքաբնութեան եւ մայուն արդեւնք, մարդկային աշխատակերպութեան ամէն Նամաններու վրայ կատարած մտաւոր ու արուեստագիտական յառաջնորդութիւն յառաջ ընդուն: Այս տեսակէտով մեր այսօր տօնած Միաբնութեան եւ մեր պատուական Նպատակները կը զուգործեան իբրաւոր եւ Նորին եւ զործածուած միջոցները: Այս պատմաւառ առաւել ուրախութեամբ եւ անկեղծութեամբ պէտք ենք զմահատել եւ զուստիկ յարգելի Միաբնութեան զործունէութիւնը եւ իս անօթի մեծ պատիւ կը համարիմ այնու որ գնդեցիկ

Sinne laufen die Ziele unserer heute gefeierten Kongregation und unseres staatlichen Gemeinwesens parallel und stimmen auch die angewendeten Mittel überein. Umso freudiger und rückhaltloser vermag daher der Tätigkeit der hochwürdigsten Kongregation Anerkennung und Beifall gezollt zu werden und es ist mir eine hohe Ehre mich in Betätigung dieser Wertung an dem schönen Feste haben beteiligen zu können und ich bitte alle die hochverehrten Anwesenden, sich in den gleichen Gefühlen mit mir zu vereinigen und ihnen Ausdruck zu geben, indem wir unser Glas erheben auf das dauernde Wohlergehen Seiner erzbischöflichen Gnaden, des hochwürdigsten Herrn Erzbischofs und auf das stete Blühen und Gedeihen der Mechitharistenkongregation in unserer Mitte: Sie leben hoch!

տօնիս առթիւ այս զնախառն զործադրութեան կրնամ մասնակցիլ. եւ կը խնդրեմ՝ քարոքապատիւ Հասկիսականներէն որ նոյն զգացումներով ինծի ձայնակցին եւ զանոնք արտայայտեն քարոքացնելով մեր բաժակները՝ նորին Գերապայծառութեան, Արքեպիսկոպոսի եւ Ընդհանրական Ազգային մշտատեւ բարօրութեան եւ Մխիթարեան Միաբանութեան մեր մէջը մշտատեւ ծաղկման եւ բարգաւաճման. կեցցե՛ն ք:

Անվերջանալի ծափեր արծագանգն եղան՝ Համալսարանի պերճախօս Պրոֆեսորին խանդավառ ճառախօսութեան: — —

Միաբանութեան կողմանէ կարդացուցաւ Գեր. Յորենարին ուղղած հետեւեալ ուղերձը.

Հիմնապատիւ Գերապայծառ Տէր.

Պայծառագոյն ի վերապառ յընթացքս իւր մշտորնջեան,
Այդ իսկ փառեալ փառիորդէ յուսատուն պէրձ տորնջեան.
Բիւրք, բիւրք բզնա ողջունեն եւ յայնց բիւրքոցն համարի՝
Որդեաց քոց, Հայր, սիրտք ցնծան, զի իդձ իւրեանց կատարի:

Զինչ ինչ ապրեաք մեծագոյն ցոյցե մեզ տիւս որ ծագէ,
Զին — քաւ լիցի — բանք նորս բզծիրանայ, բզծագէ.
Ի ձայն քաղցր մըլտմէնց ընդ Հոռովոց ժարտարի
Երգեսցէ նա յարգութեամբ բզծիր Մշակդ եւ գարի:

Որ յիտուն ամ՝ ողջ յախառս արկիր զպարտոսց սերմանիս,
Այժմ՝ ահա քաջ լցեալ տոհմանկանաք տեաւանիս.
Ատորայիր ճոխացեալ գանդոյք քրտանցդ գարգաւսիս
Պարգեալ ունիս առաջի, Էր գում՝ մի արդ ոչ կատիս:

Ահաւաք ծնան յաւարծիս, ծածկեալ բզքերկն դաշարի,
Անդ քո նոռն տոհմանկանս՝ ցարեան ազնիւ եւ բարի.
Հանգի՛ր դու արդ, ո՛վ Մշակ, ի փատաւիցդ անարատ,
Հանգիցէ ցոռդն ի վերայ հնձոց անդիցդ յորդառատ:

Կիսնց անկատար, Հայր ազնիւ, ի մեր սիրոյն տաշտամանս,
Անց փատաւիցքն շրջան, չիք աչ կըրել փաշտաման.
Զնջնա՛ն ըզբիրտըն ի բայ, եկն եհաս ոսիկ դար,
Որդիքդ բզքեն կաթնոգի, քնս բիւկերի Միխիթար:

Թէ՛ առաւօտուն եւ թէ՛ յետմիջօրէի հաւարուեցան ներկայ գտնուողներէն շատերը Վանացւոյ պարտէզը՝ եւ լուսանկարուեցան, որուն մէջ օրինակը ի մշտնջենասօր յիշատակ այս նշանակալից օրուան կը ներկայացնենք մեր հեռավոր համակրողներու: Բաղքիս լրագիրներն ընդհանրապէս եւ Reichspost, քայց ի մասնատրի Vaterland լրագիրն 5—6 թուերու մէջ մանրամասն տեղեկութիւններ հրատարակեցին եւ ասով նպաստեցին քաղաքիս ըլլոր ընակչացը ծանօթացնելու այս Յոբելեան հանդէսները:

Վիեննա քաղաքը՝ Միաբանութեանս 100ամեայ գործունէութիւնն պատուելու նպատակաւ՝ Բաղաքապետ Dr. Neumayerի առաջարկութեան վրայ, քաղաքի

Ղկտ. Վ. Միսսանա, Իշխ. Ն. Արդաթեան, Գեղյ. Ղ. Վ. Պալամանա, Dr. Meisner, Dr. Stürgkh, Գեթ. Գրիգոր Գովրիշեան, Dr. Neumayer, Dr. Hussarek, Dr. Weidinger, Գեղյ. Է. Թ. Թոմանա.
Իշխան եւ Իշխանուհի Բ. Արդաթեան:

խորհրդականներու ժողովին մէջ միաձայն որոշեց, Յոբելեար Առաջնորդին շնորհելու ամենաբարձր շքանշանն, որ է ոսկեայ, կրիկն մեծ Salvatormedaille, որ կը շնորհուի շատ հազուադէպ դէպքերու մէջ, նոյնպէս յաջորդ ամիսներու մէջ առիթ պիտի ունենանք տեղեկ ընելու մեր ընթերցողները կայսերական շնորհմունքներու, որոնց լուրն առիթը թէպէտ, քայց սովորութիւն է միայն իրագործուելն ետքը հրատարակել . . . :

Մեզի հասած համակրական հեռագիրներու եւ քաղմաթիւ նամակներու քանի մը նմոյշներն հրատարակելէն յառաջ, ներուի մեզի՝ ըլլոր մերձաւոր եւ հեռավոր մասնակցողաց մեր խորին շնորհակալութիւններն յայտնելու այս առիթ: Արդարեւ սրտապնդիչ ու խրախուսիչ հանգամանք մ'ունին այն մաղթանքներն ու գեղեցիկ

որտաքուղի խօսքերն, որ ամէն լեզուաւ ուղղուեցան այս օրերս մեր հասցէին, քորոր հայութեան կողմանէ, քայց ի մասնաւորի մեր կովկասահայ եւ հունգարահայ եղբայրներէն:

Եթէ այս համակրական ցոյցերու մէջ, եւ մանաւանդ “Մշակի”, “Հորիզոնի”, “Սուրհանդակի”, “Հովիտի”, “Կոչնակի”, “Լոյսի”, “Տարագի”, “Ազատամարտի”, “Զէզըքի”, “Տաճարի”, եւն — — — յօդուածներուն մէջ մեզի ուղղուած խօսքերուն շարժառիթը փնտռենք, կը գտնենք զայն գրողներու ազնիւ զգածմանց մէջ, որոնցմով մեր փոքրիկ գործունէութիւնն ստուարացուցած են իրենց քարեացակամ տեսութեանց մէջ: Մենք մեր հասցէին ուղղուած այս խօսքերը պիտի նկատենք իբրեւ ուղեցոյց, զոր կը պարզեն մեր առջեւ հետեւելու համար մեր վանական ու գրական գործունէութեան ասպարէզին վրայ: Կը հաւատատենք մենք ալ թերեւս ոչ-համեստօրէն, թէ ջան ու ճիգ խնայած չենք ազգօգուտ գրական գործունէութիւն մը ցոյց տալու, որուն հարկըստպատիկը դժուար չէր ըլլար գործադրած ըլլալ, եթէ “աշխարհավար ջիդն”, (*Geld regiert die Welt*) աւելի զօրաւոր մղում տար մեր մտադրութեան

Պիտի չթերանանք — զոնէ այս է ծերուն եւ երիտասարդին ըզձակաթ փափաքը — արժանաւոր հանդիսանալ գրական ու կրթական ասպարէզին մէջ առաւել եւս, յորդոր ըլլալու թերեւս շատ մը անտարբերներու՝ մանաւանդ արեւմտեան հայերէն շատերու, որոնց զոնէ զրաւոր համակրութեան ասպարէզին չզոյլութեան պատճառաւ՝ մեր արեւելեան եղբարց առջեւ չենք գտներ ըստ քաւականի արդարացուցիչ խօսքեր: Թուանք որ այնպիսիներու մոքին մէջ ալ — որոնց շարքին մէջ կը կարծէինք տեսնել, իբր անկողմնակալ, լայնամիտ ծանցցուած դէմքեր — ժամանակը պիտի ըրէ յեղաշրջում մը՝ գրական գործունէութիւն մը դատելու ոչ թէ անձկամիտ ու նեղ հայեցողութեամբ, այլ առարկայական պատճառաբանութեան փորձաքարին վրայ փորձելու, առանց ստիպելու որ գիտնական խուզարկութիւններն ալ զոհուին անձնական կամ — — շահադիտական ենթակայական նկատումներու:

Քայց գիտէինք եւ գիտենք եւ համոզուեցանք իսկ որ կովկասահայն անգամ մին ալ արդարացուց իր անունը, թէ արեւմտեան հայուն համեմատութեամբ՝ արդարադատութեան բարձրագոյն աստիճանի մը վրայ կանգնած է, եւ գիտէ գնահատել՝ դարերով հայ լեզուի, հայ պատմութեան, հայ բանասիրութեան նուիրուած գաղթական եղբայրակիցներու ջանքն ու աշխատանքը: Ծանցցանք համակիրներն եւ ճանչցանք գործնականապէս:

ՍՏՈՐԱԳՐՈՂ

¹ “Մշակն, ամբողջ թիւ մը Նուիրած է Միաբանութեան Յոբելեանին յիշատակին: